

Høgskulen på Vestlandet - februar 2022, 2. utgave (oppdatert september 2024).

En veileder til trygg opplæring i, ved og på vann og bading i skolens regi

Nasjonalt senter
for mat, helse og
fysisk aktivitet

1 Innledning

Læreplanverket for Kunnskapsløftet (LK20) ble innført høsten 2020. Trygg ferdsel ved vann, svømming, selvberging og livredning ute er viktig i kroppsøvningsfaget og beskrives i kompetansemålene etter 2., 4., 7. og 10. trinn.

Veilederen beskriver kravene i regelverket og gir anbefalinger til skolens profesjonsfelleskap, slik at de sammen kan sikre trygg og forsvarlig opplæring i trygg ferdsel ved vann, svømming, selvberging og livredning. Profesjonsfelleskapet er alle som har ansvar på forskjellige nivåer, både for opplæring og ved bading i skolen, altså lærere, instruktører, assistenter, skoleledere, skoleeiere og andre yrkesgrupper i skolen og i lærebedrifter.^{1,2} Bading er her definert som all fysisk aktivitet og alle arrangementer i regi av skolen og skolefritidsordningen (SFO) som foregår i, ved og på vann, og som ikke gjelder opplæring i fag.

Veilederen erstatter rundskriv 1/2008 fra Utdanningsdirektoratet (Udir) og er utarbeidet av Nasjonalt senter for mat, helse og fysisk aktivitet ved Høgskulen på Vestlandet (HVL), i samarbeid med Norges Livredningsselskap (NLS) og Udir. Veilederen er revidert i henhold til ny kommunelov og endringer i ansvarsomfanget i § 13-10 i opplæringsloven 1. januar 2021 og erstatter den tidligere utgaven fra juni 2020.

2 Trygg og forsvarlig opplæring

Elevenes sikkerhet under opplæring i, ved og på vann og bading i grunnskolen skal innfri forsvarlighetskravene i [§ 12-1 bokstav a og b i forskrift til opplæringsloven](#). Forsvarlighetskravene gjelder uavhengig av om aktiviteten er opplæring i trygg ferdsel ved vann, selvberging, svømming og livredning i kroppsøving, opplæring i, ved og på vann i andre fag eller bading i skolens regi. Læreren skal i sin utøvende praksis og i planleggingen, tilretteleggingen og gjennomføringen sikre at opplæringen er tilpasset elevens evner og forutsetninger ([opplæringsloven § 11-1](#)). Skolen som et profesjonsfaglig fellesskap skal vurdere sikkerheten ut fra innholdet i opplæringen, valg av aktiviteter og lokale risikoforhold ([internkontrollforskriften § 5](#)).

Minstekravet er én voksen tilsynsansvarlig per 15 elever. For hver påbegynte 15 elever utover dette skal tilsynet økes med én voksen. Tilsynet må økes ytterligere dersom hensynet til trygghet tilsier det (§ 12-1 bokstav b).

Bestemmelsen gjelder også for skolefritidsordningen (SFO) (§ 12-1 bokstav d).

For videregående skole gjelder bare det generelle kravet om trygghet som vi finner i § 12-1 bokstav a.

(§ 12-1 er opphevet i ny opplæringsforskrift)

¹ [Om overordnet del](#)

² [Profesjonsfelleskap og skoleutvikling](#)

3 Sikkerhet som en del av skolens HMS og internkontroll

Skolen skal arbeide kontinuerlig og systematisk for et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring ([opplæringsloven § 12-2 til 12-4](#)).

Det er kommunedirektøren som har det formelle ansvaret for at skolene etterlever regelverket. Kravet om internkontroll er en fellesbestemmelse som gjelder for de ulike sektorene i kommune og fylkeskommune og er fastsatt i [kommuneloven § 25-1](#). Loven erstatter blant annet den tidligere bestemmelsen om forsvarlig system i opplæringsloven § 13-10 og skal bidra til å forebygge og hindre regelverksbrudd og sikre at regelverksbrudd blir oppdaget og korrigert.³

Helse, miljø og sikkerhet

Helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen stiller krav til skolens internkontroll. Dette er skoleeierens og skolens egen kontroll av at opplæringen er forsvarlig. Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid (HMS) i virksomheter (internkontrollforskriften) har som formål å sikre at man oppnår målene i helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen.

I [forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger](#) (med hjemmel i folkehelseloven) står det at virksomheten skal planer og rutiner som omfatter elevenes sikkerhet. I [forskriftens § 14](#) finner vi disse kravene:

- Virksomheten skal ha planer og rutiner for å forebygge og håndtere skader, ulykker, overgrep og andre alvorlige hendelser. Rutinene skal være kjent for virksomhetens ansatte, barn og elever.
- Virksomhetens ansatte skal ha tilstrekkelig opplæring i og kunnskap om hvordan førstehjelp ytes.
- Virksomheten skal ha førstehjelpsutstyr og annet sikkerhetsutstyr for håndtering av ulykkes- og faresituasjoner. Utstyret skal være forsvarlig plassert.
- Virksomhetens ansatte, barn og elever skal være kjent med hvor førstehjelps- og sikkerhetsutstyret er plassert og skal ha tilpasset opplæring i bruk av utstyret.

Virksomheten skal ha internkontroll og sikre at kravene i forskriften etterleveres ([forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og fritidsordninger § 18](#)).

³ [Veileder om internkontroll](#)

Internkontroll

[Internkontrollforskriften § 5](#) beskriver innholdet i internkontrollen. Ifølge punkt 6 og 8 skal profesjonsfelleskapet i skolen gjennom skriftlig dokumentasjon

- kartlegge lokal risiko og utarbeide planer med konkrete tiltak for å forebygge ulykker og en alarmplan for å håndtere ulykker
- sikre at planene til enhver tid er kjent for tilsynet og følges
- sikre at tilsynet og sikkerheten er tilstrekkelig for elevgruppen som helhet og i henhold til forsvarlighetskravene (jf. forskrift til opplæringsloven § 12-1)
- sikre at tilsynet har den livredningskompetansen som er nødvendig ut fra hvor opplæringen og badingen gjennomføres, elevmangfoldet og opplæringens/aktivitetenes risikoforhold
- avdekke hvor ofte det er nødvendig å gjennomføre en oppfriskning og kontroll av lokal livredningskompetanse
- utvikle et system for rapportering av eventuelle avvik
- systematisk overvåke og gå gjennom internkontrollen for å sikre at skolens opplæring og aktiviteter gjennomføres på en trygg måte

Internkontrollen skal dokumenteres i den form og det omfang som er nødvendig ut fra skolens/opplæringens art, aktiviteter, risikoforhold og størrelse. Dokumentasjon som følger av krav i eller i samsvar med helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen, for eksempel instruksjoner, tillatelser, kompetansebevis, sertifikater o.l., skal være en del av dette.

Skolens internkontroll og tilhørende dokumentasjon er ikke bare viktig for elevenes sikkerhet og trygghet, men gjør også tilsynspersonene trygge på at det man gjør, er i samsvar med regelverket som gjelder.

[Internkontrollforskriften § 6](#) stiller krav til samordning. Når flere virksomheter utfører arbeid på samme arbeidsplass, eller når en oppdragsgiver engasjerer oppdragstakere, skal de, når det er nødvendig, skriftlig avtale hvem som har ansvaret for samordning av internkontrollen for felles aktiviteter eller områder.

Når kommunen som skoleeier engasjerer oppdragstakere til å utføre opplæringsoppgaver (frivillige organisasjoner eller andre eksterne aktører) på kommunens eget område eller anlegg, skal oppdragstakerens internkontroll legges til grunn for de aktivitetene som omfattes av oppdraget.

Skoleeieren har ansvar for å sikre at oppdragstakeren har et fungerende internkontrollsystem. Skolen har ansvar for å hente inn denne informasjonen.

Det er fastsatt minstekrav til hvordan internkontrollen skal gjennomføres, i kommuneloven § 25-1. Målet med internkontrollen er å sikre at elevene får opplæring i samsvar med regelverket, og at de får oppfylt rettighetene sine.

4 Tilpasset opplæring og sikkerhet som en del av lærerens utøvende praksis

Opplæringen skal tilpasses den enkelte elevs egne evner og forutsetninger ([opplæringsloven § 11-1](#)). Læreren og øvrig tilsyn skal derfor gjennom arbeidet sitt sikre at hver enkelt elev aldri kommer i en situasjon som overstiger egen mestring og selvbergingssevne. Selvbergingssevne er evnen til å ferdes trygt i, ved og på vann og å kunne klare seg selv i varierte vannmiljø. Kompetansemålene som omhandler trygg ferdsel ved vann, svømming, selvberging og livredning, har en progresjon fra 2. til 10. trinn. Kompetansemålene knyttes til kjerneelementene «Bevegelse og kroppslig læring» og «Uteaktiviteter og naturferdsel». Kompetansemålene må ses i sammenheng med hverandre, både innen og mellom kjerneelementene og med opplæring på tvers av fag.⁴

Kompetanse er å kunne tilegne seg og anvende kunnskaper og ferdigheter til å mestre utfordringer og løse oppgaver i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner. Kompetanse innebærer også forståelse og evne til refleksjon og kritisk tenkning.⁵

Opplæringen skal legge til rette for progresjon i utvikling av kompetanse med utgangspunkt i elevenes egne evner og forutsetninger. Den skal forberede og gjøre elevene i stand til å vurdere risiko og mestre nye og ukjente situasjoner de møter i opplæringen og utenfor skolen.

Progresjon i opplæringen utfordrer elevenes forståelse, refleksjon og kritiske tenkning rundt mestring av egne ferdigheter, begrensninger og utfordringer i varierte vannmiljø i, ved og på vann, for å ivareta egen sikkerhet. Elevene utvikler kompetanse gjennom å møte oppgaver og delta i varierte aktiviteter av stadig økende kompleksitet, som også kan stimulere hver enkelt elevs motivasjon, lærelyst og tro på egen mestring.⁶

⁴ [Læreplan i kroppsøving \(KR001-05\)](#)

⁵ [Kompetanse i fagene](#)

⁶ [Undervisning og tilpasset opplæring](#)

5 Kompetansekrav til tilsynet ved opplæring og bading

Den overordnede delen av læreplanverket beskriver verdigrunnet og prinsippene for læring som skal prege den pedagogiske praksisen i hele grunnopplæringen.

Det er bare lærere (eller andre som er ansatt i undervisningsstillinger) som kan ha det pedagogiske ansvaret for opplæringen i skolen og se til at opplæringen er i tråd med læreplanverket. Læreren skal ha relevant faglig og pedagogisk kompetanse ([forskrift til opplæringsloven § 12-1 til § 12-6](#), jf. [opplæringsloven § 17-3](#) og [§ 17-4](#)).

Assisterter, instruktører eller andre eksterne oppdragstakere kan bistå læreren om det skjer på en slik måte og i et slikt omfang at eleven får forsvarlig utbytte av opplæringen ([opplæringsloven § 17-6](#)).

Tilsynspersonene skal være flinke til å svømme og dykke, og må kunne livredning (§ 12-1 bokstav b i forskrift til opplæringsloven). Tilsynspersonenes kompetanse innen dette skal være tilpasset skolens/opplæringens egenart, aktiviteter, risikoforhold og størrelse. De konkrete kravene skal komme frem i internkontrollen. (*§ 12-1 bokstav b er opphevet i ny opplæringsforskrift*)

Lokalmiljøets og samfunnets engasjement kan bidra positivt til skolens og elevenes utvikling. Et samarbeid mellom lærer og instruktør, frivillige organisasjoner eller andre aktører kan være et positivt bidrag til skolens og elevens opplæring i trygg ferdsel ved vann, svømming, selvbegring og livredning.⁷

Ved bading som ledd i fysisk aktivitet ([forskrift til opplæringsloven § 1-7](#)) gjelder ikke de faglige og pedagogiske kompetansekravene i kapittel 10 i opplæringsloven og kapittel 14 i forskrift til opplæringsloven. Disse gjelder heller ikke for ansatte i skolefritidsordningen (SFO).

6 Lokal livredningskompetanse

Tilsynspersonenes kompetanse skal være tilpasset elevmangfoldet, opplæringens egenart, risikoforhold og aktiviteter, og den skal dokumenteres i internkontrollen. Dette betyr at tilsynets kompetanse innenfor svømming, dykking og livredning i en opplæringssituasjon kan være sammensatt både ut fra pedagogisk kompetanse og ferdigheter. Hva som er å regne som forsvarlig kompetanse, skal komme frem i internkontrollen og være basert på en lokal risikovurdering.

⁷ [Et inkluderende læringsmiljø](#)

Sammensetningen av tilsynets kompetanse skal tilpasses innholdet i undervisningen, aktivitetene og elevmangfoldet. De som har tilsyn, må ha god nok selvbergingssevne og livredningskompetanse ut fra den aktuelle tilsynsoppgaven. For å vite hvilke oppgaver hver enkelt tilsynsperson kvalifiserer til, og om dette er tilstrekkelig ut fra kravene som kommer frem i risikovurderingen, må de aktuelle tilsynspersonene gjennomgå en livredningsprøve. Dette er en kartlegging og dokumentasjon av hva den enkelte faktisk mestrer i svømming, dykking og livredning.

Ved å se kartlegging og dokumentasjon i sammenheng med de kravene som kommer frem gjennom risikovurderingen, sikrer man at ingen får tilsynsoppgaver som overstiger kompetansen deres, slik at lærerne og tilsynspersonene kan føle seg trygge. Samtidig sikrer man at tilsynet har den nødvendige kompetansen, slik at opplæringen er forsvarlig, og slik at elevene kan være trygge.

I internkontrollforskriftens § 5 settes det krav til systematisk gjennomgang av internkontrollen for å sikre at den fungerer som forutsatt.

En oppfriskning av lokal livredningskompetanse innebærer en oppfriskning av de rutinene som følger av § 14 i forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger. I og med at ferdighetene innen svømming, dykking og livredning må vedlikeholdes, må oppfriskningen av dem skje regelmessig og i forkant av opplæringen.